

BJÖRN VON SYDOW:

Är intresseorganisationer berättigade?

Fil kand Björn von Sydow är verksam i LO, men det är sin egen syn, påverkad av Ernst Wigforss, som han lägger fram i denna artikel. Han menar att den dag kommer, då de nuvarande stora intresseorganisationerna fullgjort sin uppgift. Det blir när det klasslösa samhället inträtt, då alltså allas intressen sammanfaller. Men, säger han, då kan uppstå ideologiska skiljelinjer som vi i dag inte anar.

Med vilken rätt bör intresseorganisationer få utöva makt i vårt samhälle?

Ytterst är naturligtvis frågan om intresseorganisationernas ställning i beslutsprocessen en fråga om moraliska värderingar, precis som alla andra problem om vilken styrelse i samhället som är den bästa. Hur skall det samhälle se ut som bäst garanterar frihet och jämlikhet, självstyre och rättvisa?

Vad är egentligen intresseorganisationer i dagens Sverige? De syftar till att främja en grupp människors materiella och ideella intressen. För att göra det utövar de makt. Formerna växlar. Men det ligger inte något särskiljande för intresseorganisationer i detta. Enskilda människor och andra kollektiv gör detsamma. Nej, det karakteristiska för dagens stora organisationer får man söka i deras inre konstitution. Åtskilliga av dem har ett gemensamt drag. Det gäller t ex löntagarorganisationerna och konsument- och producentkooperationen, liksom flertalet ekonomiska och ideella föreningar.

Medlemmarna vinner medlemskapet utan någon lämplighetsprövning. Några formella krav skall visserligen i allmänhet vara uppfyllda, t ex att man nått en viss ålder, arbetar på en viss arbetsplats, betalar avgiften. Inom en mycket vid ram skall man dela organisationens syfte. Medlemmarna utövar vidare sitt inflytande i organisationen på den principiella grunden av allmän och lika rösträtt. Uteslutning sker endast i extrema fall. Ett medlemskap av denna karaktär liknar i mångt och mycket det medlemskap vi alla har i stat och kommuner. Det är en frivillig kollektivism på demokratins grund.

Inom denna typ av organisationer finns

det emellertid en grupp av organisationer som skiljer ut sig. Det är de politiska partierna. De skiljer sig inte för att deras inre organisation och funktionssätt skulle vara annorlunda än de andra organisationernas. Ett politiskt parti har oftast en vidare målsättning än vad en intresseorganisation har. Ett parti vill påverka utvecklingen på alla samhällslivets områden. Åtminstone tvingas det ta ställning i alla frågor. De flesta intresseorganisationer har inte så stora ambitioner.

Men det går inte att dra någon skarp gräns. De stora arbetsmarknadsorganisationerna vill påverka utvecklingen på nästan alla samhällslivets fält. Religiösa organisationer tenderar ofta åt samma håll; de nya kvinno- och miljöorganisationerna likaså. Den avgörande skillnaden ligger i att de politiska partierna är bärarna av den representativa demokratin.

De politiska partierna

De politiska partierna i ett demokratiskt land utgör en märklig brygga över två motstridiga element i den demokratiska ideologin. De är uttryck för idéerna om tanke- och föreningsfrihet. Människor skall ha rätt att meddela andra människor sina åsikter. Människor skall också ha rätt att sluta sig samman för att verka för gemensamma ting. En demokrati kan inte fungera om inte medborgarna bygger upp organisationer kring olika linjer i opinionsbildningen.

Men dessa sammanslutningar blir i verkligheten praktiskt taget aldrig annat än kollektiv av ett fåtal, dvs färre än femtio procent av medborgarna. Därmed uppkommer

ett besvärligt problem för den demokratiska teorin. Demokratin kräver ju åtminstone femtio procent av medborgarna som grund för besluten.

Genom de allmänna valen får partierna rätten att företräda folket. Genom valen utövar alla individer ett inflytande över en synnerligen viktig makaresurs för partierna i beslutsprocessen: antalet mandat i riksdag och kommuner. Antalet mandat är naturligtvis inte den enda grunden för partiernas maktutövning, men det är en synnerligen betydelsefull maktillgång.

Genom de allmänna valen legitimerar hela folket olika tillgångar av makt (mandat) för olika minoritetsgrupper, dvs partierna. Det är just detta som inga andra organisationer än partier blir utsatta för. Partierna engagerar endast en minoritet i folket, liksom alla andra olika organisationer. Men partiernas maktutövning blir granskad och vägd av hela folket. Därför är det en grundläggande skillnad – ytterst av moralisk innebörd – mellan den makt, som partierna får hela folkets legitimation för att utöva, och den makt, som andra kollektiv utövar – låt vara att deras inre organisation kanske fungerar lika demokratiskt som partiernas!

Det avgörande är att denna granskning och vägning sker genom den allmänna och lika rösträtten. Demokratin kan inte ge alla människor lika stort inflytande. Inte ens den demokratiska teorin kan sägas tillerkänna alla människor lika inflytande. Genom att sluta sig samman i kollektiv blir en snedfördelning av makten människorna emellan berättigad. Demokratin accepterar, ja, sätter stort värde på att medborgarna tar del i samhälls-

demokratin på något sätt godkände (eller underkände) intresseorganisationernas verksamhet. Frågan är emellertid om det inte är så. Se på våra största intresseorganisationer, de på arbetsmarknaden. De vill ha frihet där, säger de. Men det är en villkorlig frihet de strävar efter. För en ovillkorlig frihet leder till laissez-fairesamhället. Det vill ingen ha.

Intresseorganisationerna vill alltid ha möjlighet att rikta önskemål till riksdag och regering. Men därmed bekräftar de själva att det är en villkorlig frihet de vill ha. När riksdagens majoritet skall handla, vet den alltid att den står under en mäktigare domare än den starkaste intresseorganisation. Det är ju folkopinionen.

I själva verket står också intresseorganisationerna därigenom på sätt och vis under samma domare. Det är folkopinionen som ytterst skänker en intresseorganisation framgång eller bakslag. Efterkrigstiden visar att folkopinionen – eller åtminstone majoriteten i den – starkt påverkar resultaten för intresseorganisationerna.

LO har haft stora framgångar. Den svenska arbetaren har fått både materiellt och kulturellt mera än vad hans likar i de andra västländerna fått. Det beror inte på arbetskonflikter. Det beror i stället på att LO:s medlemmar utövar en så stor makt i politiken genom det socialdemokratiska partiet.

Lantbrukarna har gjort samma erfarenhet. Bondeförbundet-centerpartiet representerar to m fler medborgare än jordbrukarna själva. Det är ett betydelsefullt stöd i opinionen som jordbrukarna förstår att utnyttja.

SACO är däremot ett exempel på en organisation som misslyckats på just den punkten. I två arbetskonflikter har man försökt att vinna folkopinionen genom att ställa den utan samhällsservice. Det var djärvt, särskilt när man inte hade stöd i de två partier som tillsammans representerar de lägre inkomstagarna och som brukar samla cirka 60 procent av väljarna. Därmed är inte sagt att det skulle vara omöjligt för SACO/SR att ta mindre konflikter för missgynnade medlemsgrupper.

SAF kan inregistrera en successiv urholkning i folkopinionen under efterkrigstiden. Det är en stor skillnad i opinionsläget kring frågan om kapitalismens berättigande eller ej, nu och under planhushållningsdebatten vid mitten av 1940-talet. Då hade arbetsgivar sidans synpunkter ett starkare grepp över många människor. Det gällde synen på ägandets rätt, löneskillnaderna, arbetsledningen, arbetsmiljön, konjunkturpolitiken, kort sagt kring synen på det ekonomiska systemet.

TCO-förbunden organiserar den stora grupp människor som under efterkrigstiden varit en tunga på vägen mellan en mer eller mindre kollektivistisk samhällsutveckling. Det har skänkt tjänstemännens organisationer vågmästarens inflytande många gånger. Men risken är att falla ur vågmästarrollen och därmed makten. Ett annat kraftfält kan uppkomma i opinionsbildningen bland medborgarna. Då kan tjänstemännen plötsligt finna, att medan arbetarna ändå har ett parti och bönderna ett, har tjänstemännen inget. I det långa loppet är vågmästarens svaga punkt frågan om hans egen identitet. Vem

och vad är egentligen TCO?

Om socialdemokratin pressas tillbaka, innebär det en försvagning av LO:s styrka. På samma sätt är en försvagning för centern en försvagning för jordbrukarna. Moderater och folkparti står i ett liknande men väl svagare förhållande till SACO/SR och arbetsgivarna. Men TCO är så partipolitiskt delat att medborgarna inte kan markera sitt missnöje med röstsedeln. Vad man än röstar på, träffar det inte TCO vare sig positivt eller negativt. Det är inte bra ur demokratins synvinkel. Det är nog också detta som är grunden för den maktlöshet, som många medborgare kanske känner inför TCO – vare sig de är TCO-medlemmar eller ej.

Organisationerna och framtiden

Enligt min mening finns det en legitim plats för intresseorganisationer också i framtidens samhälle. Det gäller även i en demokrati som vill lägga en allt större del av maktutövningen hos de politiska partierna. Det är nämligen mycket viktigt att demokratin fungerar på ett sådant sätt att medborgarna litar på den. Partier är inte ofelbara bara för att de är partier. Partierna kan förbise olika medborgargrupperns intressen. Då är det viktigt att det finns intresseorganisationer som kan göra något. Annars kommer demokratin och partierna lätt i misstro.

En annan mycket viktig uppgift för våra intresseorganisationer är att verka pådrivande och utjämnande mellan partierna. Det är lätt gjort att partierna låser fast sig i ofruktbara motsättningar. Då är det en mycket stor vinning för demokratin om det finns andra

kollektiv, som genom sina ställningstaganden kan få partierna att ompröva sina positioner. Intresseorganisationerna kan skänka litet rörlighet åt partipolitiken, något som annars inte är så lätt att åstadkomma i den förening av få partier och parlamentarism som kännetecknar Sverige.

En uppgift som sammanhänger med detta är det värdefulla i att intresseorganisationerna stödjer en bred pressdebatt. Om vi inte hade alla de tidningar och tidskrifter, som utges av dagens intresseorganisationer, skulle opinionsbildningen bli mycket snävare. På samma sätt är det mycket betydelsefullt att hundratusentals medborgare genom sitt arbete i intresseorganisationer får erfarenheter av den demokratiska beslutsprocessen.

Detta är traditionella uppgifter för intresseorganisationerna som de bör fortsätta med. De utgör inget hot mot demokratin. Tvärtom!

Organisationerna i arbetslivet

Producentorganisationerna (också konsumentkooperationen i sin egenskap av arbetsgivare) har ju alltid haft del i ledningen av arbetslivet. Nu vill löntagarna vara med på fler områden än förut. Löntagarnas organisationer har känt det som en helt naturlig sak att demokratiseringen av det ekonomiska livet skall föra dem till makt. Det är också naturligt att processen startar på det sättet.

Men i framtidens demokratiserade ekonomi lär partierna bryta fram också här. De kommer att bli verktygen i företagen för ett representativt och parlamentariskt system liknande det vi har i riksdag och kommuner

i dag. De politiska partierna – också de borgerliga – kommer att utsträcka sina organisationer till arbetsplatserna. De anställda kommer att välja mellan partiföreträdare med olika uppfattningar om vad företagen skall göra.

Det kommer att bli besvärligt att finna bra former för hur denna partipolitisering av företagen skall gå till. Själv tror jag kanske att man kommer att göra om de större företagen till grenar av kommunerna eller särskilda (exterritoriella) kommuner. Det gäller att hitta en smidig motsvarighet till den nuvarande offentliga sektorns uppdelning i olika beslutsnivåer och att överallt garantera lekmannamakten.

Skall makten i dessa politiserade företag utövas av människorna i egenskapen av medborgare eller anställda? Det är en mycket besvärlig principfråga. Men det är möjligt att den så småningom inte ställs på sin spets.

Partierna kommer att försöka upprätta ett nytt "kommunalt samband". Denna gång kommer det att gälla mellan rikspolitiken, kommunalpolitiken och, vad skall man kalla det, arbetspolitiken. Om inte annat så kommer medborgarna att driva fram en sådan politisk samordning. De kommer säkert att låta sig vägledas av önskemål som de vill ha förverkligade i samhällslivet. De kommer knappast att lägga någon större vikt vid administrativa uppdelningar av makten. De vill tex ha små inkomstskillnader och ett värdigt arbetsliv, snabba transporter och fina bostäder. Då kommer de att stödja den åskådning som de menar arbetar för det.

En människa är inte en levande motsvarig-

het till alla samhällsmaskineriets uppdelningar. Hon har inte ett fack för demokrati och ett fack för underkastelse. Lika litet har hon ett fack för rikspolitik och ett annat för landstingskommunala frågor, eller ett för bostaden och ett annat för arbetsplatsen. Nej, människan vill nog vara en och hel. Det är vår hittillsvarande oförmåga att låta denna enhet få ett fullödigt uttryck i samhällslivet som är roten till så mycket av motsättningarna människor emellan.

Klassamhällets uppdelning av människor som får bestämma och andra som inte får göra det är en sådan orsak. Den allmänmänskliga oförmågan att motta all den information, som ett mycket specialiserat samhällsliv medför, är en annan anledning till motsättningar och misstro. När det gäller att finna den bästa styrelsen för samhället måste man ta hänsyn till detta. Varje enskild människa rör sig i sitt inre obehindrat över alla gränser. Därför får inte vår yttre samhällsordning skapa gränser mellan aktiviteter som hänger samman inom individen.

Den politiska demokratin är den styrelseform som, såvitt jag kan förstå, är det närmaste man kan komma denna syn på människan. Jag tror att det i långa loppet kommer att bli omöjligt att försöka ange hur olika intressen skall vara delaktiga i beslut i samhället i någon annan form än vad den politiska demokratin ger till resultat.

De nya kollektiven

Jag gissar att partier och organisationer långsamt kommer att omvandlas. Nya kollektiv kommer att växa fram på grundval av

idéer som man funnit vara gemensamma.

Det kan gälla socialdemokratin — LO. Fackföreningarna uppstod en gång i tiden som en reaktion mot att arbetarna var uteslängda från det ekonomiska livet; socialdemokratiska partiet därför att de var uteslängda från det politiska livet. När arbetarna vinner delaktighet i både ekonomi och politik, förändras också förutsättningarna för de egna organisationerna. Rimligen kommer LO och socialdemokratin att knyta sig allt närmare varandra på grundval av sin jämlikhetsideologi. Kanske kommer också många tjänstemän att sluta sig till detta kollektiv.

På samma gång kommer det kanske att finnas plats för kollektiv som inte står den socialistiska åskådningen så nära, men som ändå upptagit en hel del kollektivistiska drag från tjänstemannarörelsens erfarenheter. Jordbrukarna kommer väl också att förenas i sin egen blandning av enskilt ägande, kollektivism och landsbygdsideologi.

Säkert kommer det också att uppkomma ideologiska skiljelinjer som vi i dag inte anar. Vad blir följden? På sätt och vis en återgång till — den klassiska parlamentarismen!

Det anar Ernst Wigforss. I en uppsats som heter "Demokrati, parlamentarism och klasspolitik" ifrågasätter han den vanliga uppfattningen att ett närmande mellan partiernas åskådningar utgör en naturlig förutsättning för samverkan, medan djupgående principiella motsättningar tvingar fram den rena parlamentarismen.

Motsatsen är snarare sanningen, menar Wigforss. För att den parlamentariska växlingen mellan styrande majoriteter skall kunna godtas av alla partier är det nödvändigt att inga djupa och till synes oöverstigliga klyftor skiljer partierna åt i fråga om de grundläggande värden som den politiska striden till sist gäller. Så var det i England under den klassiska parlamentarismen. Båda partierna byggde på egendomsägare inom skilda näringsgrenar. En politisk seger för den ena gruppen hotade inte den andras ekonomiska maktställning. Det fanns ett samband mellan funktionsduglig parlamentarism och klassamhörighet.

Han fortsätter: "Den legitima formen av parlamentarism, skulle man säga, går ut ifrån *idépartier*. Om ett parti bygger på klass-tillhörighet och denna klass är en majoritet av folket blir majoritetsställningen permanent och den växling mellan olika partier i majoritets- och regeringsställning, som är den rena parlamentarismens förutsättning, blir omöjlig ...

Först när de svåraste klassmotsättningarna övervunnits blir vägen fri för nya partibildningar på 'idéernas' grund. Endast i ett samhälle med en demokratisk ekonomisk organisation kan man räkna på nytt liv för den rena parlamentarismen."

Det är lätt att se framtiden för intresseorganisationerna i samma perspektiv. I det klasslösa samhället sker styrelsen mest genom idépartier på den allmänna och lika rösträttens grund.